

مبلغان اسلام

در شبه قاره

دکتر محمد کلیم دانشگاه راجساهی

جای شک و تردید نیست که مجاهدان اسلام، فاتحان شبه قاره پاکستان و هند و پیشتازان نشر و اشاعه دین سبین اسلام میباشند، اما کسانی در بین ایشان بودند که نقوش روحانی را در قلوب ساکنان این قاره ثبت می نمودند، و بخصوص صوفیان کرام بودند که پس از تسلط سیاسی و نظامی میتوانستند از عهده چنین کاری برآیند. مجاهدان اسلام بکشور کشائی سپرداختند و صوفیه و اولیاء برعکس ایشان در تسخیر قلب سعی و کوشش مینمودند، همواره با وسعت و اشاعه اسلام ورود صوفیه روز بروز در پاکستان و هند افزایش یافت و تصوف اسلامی به سراسر شبه قاره سرایت نمود، و ریشه اش بتدریج مستحکم گردید، صوفیان کرام نه فقط بروحانیت اسلامی مایل بودند بلکه نکات اخلاقی و آئین اجتماعی اسلام را نیز ترویج نمودند و اشاعه آنرا نصب العین خود قرار دادند، چنانکه سولانا جلال الدین روسی میفرماید:

”دل بدست آور که حج اکبر است“

طبق همین اصول در شبه قاره پاکستان هند قلبها را تسخیر نمودند و بدون هیچ شک و تردیدی با جد وافر غنچه تصوف شکفتن گرفت و صوفیه تمامی این سرزمین را از برکات فیض خود جلوه خاصی بخشیدند. چنانکه تحولات دایم این روش براهکار و اخلاق ساکنین اثر گذاشت، و اصول اساسی دین حنیف اسلام که امن و آشتی و مساوات بشری را در برداشت تلقین کرد و رایج ساخت، همچنین ایشان از فیض دانش و ادراک و تکامل با زندگی ساده اثراتی بر مردم این دیار بجای گذاردند، این تحول دین اسلام توسط صوفیان کرام که پیشتازان تبلیغ و اشاعه آن میباشند بوجود آمد که بر صفحات زرین تاریخ نقش گردیده است، صوفیه تبلیغ اسلام را در گوشه و کنار شبه قاره پاکستان و هند تا چندین قرن بر عهده داشتند. و چنان

اثر آن نمایان گردید که جمود فکری و اوهام و خرافات وی اعتقادی هندوان آندیار را از بین برد و پرده های کفر و ظلمت را پاره کرد و در نتیجه خورشید اسلام را درخشان و تابان نمودند.

سپاهیان اسلام در زمان یکی از خلفای راشدین وارد شبه قاره پاکستان و هند شدند چنانکه این اثیر درباره ”فتح مکران“ در سال ۲۳ هجری قمری چنین سینهوید: -
”حکم بن عمر تغلبی بطرف مکران رفت و شهاب ابن مخارق و سهیل ابن عدی و عبدالله بن عبدالله بن عتبای باو پیوستند، و بجای رسیدند که سپاه مکران در کنار رود چادر زده بود“.

پادشاه مکران از شاه سند کمک گرفت، مسلمانان با سپاه مکران و سند جنگیدند و پیروز شدند، قسمتی از سپاهیان مکرانی گریختند، فتح نامه و حصص غنائیم بهمهراه صحراری عبدی نزد خلیفه فرستاده شد، و از عمر در باب فیلهای که به غنیمت آورده بودند سؤال شد، عمر از اوضاع مکران تحقیق نمود، قاصد گفت:

”ای امیر المومنین، سرزمین سخت که دستش کوهستان گونه ولی بدون آب است

... عمر گفت: ”بهرحال من دیگر سپاهی بانجا نخواهم فرستاد“ (۲)

همچنین در سنه ۷۱۱ میلادی (قرن دوم هجری قمری) سپاهیان اسلام همراه محمد بن قاسم در شبه قاره پاکستان و هند رسیدند و پس از تسلط ایشان سند و ملتان تحت تاثیر اسلام قرار گرفت. (۳)

نخستین کسیکه در سنه ۱۰۰۵ میلادی (۳۹۶ هجری قمری) در زمینه تبلیغ و ترویج اسلام در شبه قاره پاکستان و هند قدم موثری برداشت حضرت شیخ اسمعیل بخاری ثم لاهوری بوده است که در فضیلت علم دین و علم تصوف درجهی شایانی داشت: و شیوه تعلیم و رهنمائی وی چنان قلبها را تسخیر نمود که هزاران نفر بدایره اسلام درآمدند چنانکه در تذکره ”علمای هند“ آمده است: -

- (۱) ناحیه از پاکستان غربی فعلی
- (۲) ”اخبار ایران“ از ابن اثیر ترجمه آقای دکتر باستانی هاریزی چاپ دانشگاه تهران ص ۲۶۹ - ۲۷۰
- (۳) میراث فرهنگی پاکستان از شیخ محمد اکرام مقدمه ص ۱

هلال، کراچی، ژانویه ۱۹۷۱

شیخ اسمعیل از عظمای محدثین و مفسرین بود، او نخستین کسی است که در لاهور بمعرفی و اشاعه حدیث و تفسیر همت گماشته و هزاران نفر در مجلس وعظ وی مشرف باسلام شده اند. (وی) در سال ۴۴۸ هجری قمری در لاهور درگذشت (۴)

در دوران سلطنت مسعود غزنوی دوسین مبلغ دین اسلام در شبه قاره پاکستان و هند شیخ علی هجویری معروف به "داتا گنج بخش" میباشد که برای ترویج و تبلیغ اسلام بناحیه لاهور هجرت کرد، و بتدریس و تصنیف مشغول شد و "کشف المحجوب" را که در آندپار نخستین کتاب تصوف شمرده میشود بنگارش درآورد. ناگفته نماند که او در تصوف و زهد و تقوی بدرجه کمال رسیده و در آن عصر بینظیر بوده است، و از برکت تعلیمات و رهنمائی دینی وی بسیاری از ساکنان این خطه باسلام گرویدند، ولی بین این عده شخصی بنام "راجا رای راجو" خیلی معروف بود که بعداً ملقب "بشیخ هندی" گردید.

نخستین تاثیر تصوف در شبه قاره پاکستان و هند در قرن ششم و هفتم هجری قمری پدیدار گشت چنانکه ابوالفضل عباسی تصوف را در ایندپار بچهارده خانواده تقسیم بندی و چنین بیان نموده است: - (۵)

- (۱) حبیبیان (۲) طیفوریان (۳) کرخیان (۴) سقطیان (۵) جنیدیان (۶) کارزونیان (۷) طوسیان (۸) فردوسیان (۹) سهروردیان (۱۰) زیدیان (۱۱) عیاضیان (۱۲) ادهمیان (۱۳) هبریان (۱۴) چشتیان.

این چهارده خانواده صوفیه از دو خلیفه خواجه حسن بصری سرچشمه گرفته است بدین شرح که پنج سلسله زیر از خواجه عبدالواحد بن زید قدس الله سره، بوجود آمد: -

- (۱) زیدیه (۲) عیاضیه (۳) ادهمیه (۴) هبریه (۵) چشتیه و نه سلسله دیگر از خواجه حبیب عجمی قدس الله سره: - (۱) حبیبیه (۲) طیفوریه (۳) کرخیه (۴) سقطیه (۵) جنیدیه (۶) کارزونیه (۷) طوسییه (۸) فردوسییه (۹) سهروردیه. (۶)

ولی در این گروهها سلسله های طریقت چشتیه، سهروردیه،

نقشبندیه، قادریه، شطاریه، فردوسییه و قلندریه معروف شدند.

خواجه ابو محمد بن ابی احمد چشتی نخستین صوفی از سلسله چشتیه همراه سلطان محمود غزنوی برای تبلیغ اسلام بسرزمین ناسپرد قدم گذاشت ولی اشاعه و فروغ طریقه چشتیه مدیون تبلیغ خواجه معین الدین چشتی (۱۱۴۲-۱۲۳۶ میلادی/۵۳۷-۶۳۴ هق) میباشد که بنیان گذار سلسله چشتیه در شبه قاره پاکستان و هند میباشد. بعد از او توسط خواجه قطب الدین بختیار کاک (متوفی ۶۳۵ هجری قمری) / ۱۲۳۶ میلادی) و خواجه فرید الدین گنج شکر (متوفی ۶۶۴ هق/۱۲۶۵ میلادی) تبلیغ و اشاعه دین سبب اسلام بعمل آمد.

توسعه و تبلیغ اسلام بعد از سبلفان سلسله چشتیه در شبه قاره پاکستان و هند توسط شیخ بهاء الدین زکریا ملتانی (متوفی ۶۶۶ هق/۱۲۶۷ میلادی) و خلفای وی بنام شیخ صدر الدین و شیخ رکن الدین انجام گرفت، میرسید جلال الدین معروف بمخدوم جهانیان جهانگشت (متوفی ۷۸۵ هق/۱۳۸۳ میلادی) خلیفه شیخ رکن الدین (متوفی ۷۳۵ هق/۱۳۳۷ میلادی) نه فقط در مناطق مختلف کشور بلکه بطور اخص در گجرات به تبلیغ و ترویج اسلام پرداخته بود. خلاصه این همه بزرگان ناسپرد از طریقه سهروردیه میباشند.

شیخ جلال الدین تبریزی اولین بزرگ سلسله سهروردیه بشمار میرود که در سده هفتم هجری قمری (سیزدهم میلادی) رهسپار بنگال شد، از تقدس روحانی و ارشاد و هدایت وی طریقه سهروردیه در بنگال توسعه و اشاعه یافت، درهمین قرن سید جلال الدین سرخ از بخارا به بهکر (ناحیه سند) وارد گردید و یکی از سریدان و خلفای بهاء الدین زکریا ملتانی میباشد که در ناحیه جهنگ باشاعه اسلام مشغول بود و بسال ۶۴۲ هجری قمری (۱۲۴۴ میلادی) از اینجا بناحیه اچه (پهاولپور) عزیمت نمود و بسال ۶۹۰ هجری قمری (۱۲۹۱ میلادی) درهمین جا وفات یافت، نبیره وی جلال الدین بخاری نیز در آنجا مدفون است که در سال ۷۸۵ هجری قمری (۱۳۸۳ میلادی) از این جهان چشم فرو بست. چنانکه بدیهیست سلسله سهروردیه شهرت و معروفیت چشم گیری در سند، ملتان و بنگال بدست آورد.

این بود مختصری درباره ترویج و تبلیغ نخستین سبلفان اسلام در مناطق مختلف شبه قاره پاکستان و هند. پایان

(۴) تذکره علمای هند از رحمان علی ص ۲۳

(۵) آئین اکبری (مجلد دوم) ص ۲۰۳

(۶) تاریخ سلسله فردوسییه ص ۶۸